

ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยด้านเพศ อายุ และการศึกษาของเกษตรกร ต่อการดำเนินงานโครงการศูนย์ส่งเสริมและผลิตพันธุ์ข้าวชุมชน ในจังหวัดศรีสะเกษ

Relationship between Gender, Age and Education Factors, and the Operation of the Community Rice Seed Extension and Production Center in Si Sa Ket Province

สิริพงศ์ อังคสกุลเกียรติ¹, สมชัย อนุสนธิพรเพิ่ม^{2*}, สุภิญญา ธนะจิตต์³ และ ธานี ศรีวงศ์ชัย³
Siripong Angkasakulkiat¹, Somchai Anusontpornperm^{2*}, Suphicha Thanachit² and
Thani Sriwongchai³

บทคัดย่อ: การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยด้านเพศ อายุ และการศึกษาของเกษตรกรต่อการดำเนินงานโครงการศูนย์ส่งเสริมและผลิตพันธุ์ข้าวชุมชนในจังหวัดศรีสะเกษ ดำเนินการในกลุ่มเกษตรกรที่ปลูกข้าวหอมมะลิของจังหวัด ผลการศึกษา พบว่า เกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการส่วนใหญ่จบการศึกษาระดับประถมศึกษาและเป็นเพศชาย มีอายุเฉลี่ย 53.86 ปี เกษตรกรที่มีเพศต่างกันมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับขั้นตอนการปฏิบัติของโครงการฯ อยู่ในระดับที่มั่นใจในการนำไปใช้ โดยให้ค่าเฉลี่ยสูงสุดเท่ากับ 2.63 เช่นเดียวกับระดับของการปฏิบัติตามขั้นตอนของโครงการฯ การมีส่วนร่วม และความพึงพอใจต่อโครงการฯ ซึ่งอยู่ในระดับมาก โดยเกษตรกรที่เป็นเพศหญิงจะมีส่วนร่วม และความพึงพอใจอยู่ในระดับที่สูงกว่าเกษตรกรเพศชายในหลายๆ ประเด็นอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ กลุ่มเกษตรกรที่มีอายุแตกต่างกันมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับขั้นตอนการปฏิบัติของโครงการฯ อยู่ในระดับเดียวกันคือมั่นใจในการนำไปใช้ และสามารถนำไปปฏิบัติได้มาก เกษตรกรที่มีอายุตั้งแต่ 60 ปีขึ้นไปที่มีส่วนร่วมในโครงการมาก ส่วนที่เหลืออยู่ในระดับปานกลาง โดยในทุกกลุ่มอายุมีความพึงพอใจต่อโครงการฯ อยู่ในระดับมาก แต่มีความแตกต่างกันบ้างในบางประเด็นย่อย โดยภาพรวมระดับการศึกษาไม่ทำให้เกษตรกรมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับขั้นตอนการปฏิบัติของโครงการแตกต่างกัน โดยทั้งหมดอยู่ในระดับที่มั่นใจในการนำไปใช้ (mean = 2.60) เช่นเดียวกับการปฏิบัติตามขั้นตอนการปฏิบัติของโครงการ การมีส่วนร่วม และความพึงพอใจต่อโครงการฯ ที่มีอยู่ในระดับมาก ยกเว้น เกษตรกรที่ไม่มีการศึกษา ที่มีการศึกษาระดับประถมศึกษา และประกาศนียบัตรวิชาชีพ (ปวช.) เท่านั้นที่มีส่วนร่วมในระดับปานกลาง

คำสำคัญ: ข้าวหอมมะลิ, การผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าว, ระดับการศึกษาของชาวนา, จังหวัดศรีสะเกษ

¹ สาขาวิชาเกษตรเขตร้อน คณะเกษตร มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ กรุงเทพฯ 10900

Tropical Agriculture Faculty of Agriculture, Kasetsart University, Bangkok 10900

² ภาควิชาปฐพีวิทยา คณะเกษตร มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ กรุงเทพฯ 10900

Department of Soil Science, Faculty of Agriculture, Kasetsart University, Bangkok, 10900

³ ภาควิชาพืชไร่ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ กรุงเทพฯ 10900

Department of Agronomy, Faculty of Agriculture, Kasetsart University, Bangkok 10900

* Corresponding author: somchai.a@ku.ac.th

ABSTRACT: A study of relationship between gender, age and education factors, and the operation of the Community Rice Seed Extension and Production Center in Si Sa Ket Province was carried out in a group of farmers who grow jasmine rice in the province. Results revealed that most of farmers who participated in the project had primary school educational level and were male with an average age of 53.86 years. Farmers with different genders had high level of confidence in knowledge and understanding in project operating procedure with a mean of 2.62 as well as levels of operation with respect to operating procedure, participation in project operation and satisfaction of the project which were at high level. Female farmer had significantly greater levels of participation and satisfaction than male farmers in several issues. A group of farmers with different ages were confident in the operation by using the knowledge and understanding in the procedure of the project and highly able to operate. Farmers with the age of 60 years or above participated more actively than did the others which were moderate (mean = 1.99). All farmers in different groups of age were satisfied with the project but with different opinions in some issues. Overall, educational level did not affect farmers differently in the context of knowledge and understanding in the project procedure which they were confidently capable of operating (mean = 2.60). Also, levels of operation with respect to operating procedure, participation in project operation and satisfaction of the project were at high level except for farmers with no education, primary school, and vocational certificate levels that participated at medium level.

Keywords: Jasmine rice, Rice seed production, Educational level of paddy rice farmer, Si Sa Ket province

บทนำ

ข้าวคือพืชเศรษฐกิจที่สำคัญของประเทศไทย โดยเฉพาะข้าวหอมมะลิ ที่มีการผลิตมากในพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง หรืออีสานใต้ ด้วยมีกลิ่นหอมคล้ายใบเตยที่เป็นเอกลักษณ์ และความอ่อนนุ่มของเมล็ดข้าวภายหลังจากการหุงต้ม จึงเป็นที่ต้องการของตลาด สามารถสร้างชื่อเสียงและรายได้ให้กับประเทศไทยมาอย่างต่อเนื่อง แต่ผู้ปลูกข้าวที่มีอาชีพชาวนากลับเป็นอาชีพเกษตรกรรมที่มีความเปราะบางต่อภาวะความยากจน ต้องเผชิญกับความเสี่ยงหลายด้าน ทั้งภัยธรรมชาติ การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ ความผันผวนของราคาข้าวที่เกษตรกรมักไม่ได้เป็นผู้กำหนดราคา และปัจจัยการผลิตที่ค่อนข้างสูง ฯลฯ อีกทั้งปัจจุบันมีการแข่งขันเชิงการค้ากับประเทศคู่แข่งทางการค้าข้าวของไทยอย่างรุนแรง ไม่ว่าจะเป็น เวียดนาม หรืออินเดีย ประเทศเหล่านี้ต่างพัฒนาคุณภาพข้าวหอมของตนให้มีคุณภาพสูงขึ้นทัดเทียมข้าวหอมมะลิไทย รัฐบาลจึงมีนโยบายที่จะพัฒนาการผลิตข้าวให้ได้คุณภาพ โดยมีแนวทางในการเพิ่มผลผลิตและปรับปรุงคุณภาพข้าว ลดต้นทุนการผลิต ตลอดจนรักษาสีเงาแวดล้อมเพื่อคุณภาพชีวิตของชาวนาให้ดีขึ้น (สำนักงานเกษตรจังหวัดศรีสะเกษ, 2559) ประเทศไทยจะมีพื้นที่ปลูกข้าวเฉลี่ยปีละ 73 ล้านไร่ แยกเป็นนาปี 60 ล้านไร่ และนาปรัง 13 ล้านไร่

เกษตรกรจะต้องใช้เมล็ดพันธุ์ข้าว ปีละ 1.1 ล้านตัน เนื่องจากปัจจุบันมีการดำเนินงานนโยบายการปรับโครงสร้างการผลิตข้าว โดยการลดพื้นที่ปลูกในเขตไม่เหมาะสม และส่งเสริมการลดอัตราการใช้เมล็ดพันธุ์ โดยแยกเป็นเมล็ดพันธุ์ที่ต้องการซื้อขายในตลาด 800,000 ตัน และเมล็ดพันธุ์ข้าวที่ชาวนาเก็บไว้ใช้เอง 300,000 ตัน ขณะที่การผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวในปัจจุบันมีกำลังการผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวชั้นพันธุ์จำหน่าย รวมทั้งสิ้น 515,000 ตัน ประกอบด้วย กรมการข้าว 67,000 ตัน ศูนย์ข้าวชุมชน 113,000 ตัน สหกรณ์การเกษตร 35,000 ตัน และผู้ประกอบการภาคเอกชน 300,000 ตัน ซึ่งเมล็ดพันธุ์ที่ผลิตได้ในปัจจุบันยังต่ำกว่าความต้องการซื้อขายในตลาดอีก จำนวน 285,000 ตัน (กระทรวงเกษตรและสหกรณ์, 2559) ปัจจุบันกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ อยู่ระหว่างดำเนินเตรียมแผนงานที่จะดำเนินงานโครงการปรับโครงสร้างการผลิตข้าว เพื่อให้สอดคล้องตามยุทธศาสตร์ข้าว ปี 2558-2562 โดยการสนับสนุนโครงการปรับปรุงประสิทธิภาพการผลิตและคุณภาพผลผลิต ในพื้นที่ที่เหมาะสม (S1, S2, S3) โดยเฉพาะชาวนาในกลุ่มผู้ผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าว 20 ครัวเรือน พื้นที่ 200 ไร่ โดยรัฐให้การสนับสนุนเมล็ดพันธุ์ ลินเชื้ออัตราดอกเบี๋ยผ่นปรน เพื่อเป็นทุนหมุนเวียนซื้อ-ขายเมล็ดพันธุ์ และงบประมาณบางส่วนในการจัดหาเครื่องจักรกลการเกษตร (กลุ่มยุทธศาสตร์สำนักงานนโยบายและยุทธศาสตร์ข้าว, 2558)

จังหวัดศรีสะเกษ มีพื้นที่ปลูกข้าวประมาณ 3.2 ล้านไร่ แยกเป็นข้าวเจ้า (ข้าวหอมมะลิ) จำนวน 2,957,514 ไร่ ข้าวเหนียว จำนวน 253,250 ไร่ มีผลผลิตประมาณ 1,570,405 ตัน มีมูลค่าการผลิตประมาณ 15,485 ล้านบาท เป็นแหล่งผลิตข้าวหอมมะลิเพื่อการส่งออกที่ใหญ่ที่สุดของประเทศ พื้นที่การผลิตเป็นนาฉนวน สามารถทำนาได้ปีละ 1 ครั้ง ปัญหาในการผลิตข้าวของเกษตรกรคือผลผลิตและคุณภาพข้าวจะต่ำและคุณภาพไม่ดี เนื่องจากขาดแคลนเมล็ดพันธุ์ดีในท้องถิ่น เกษตรกรส่วนใหญ่จะเก็บเมล็ดพันธุ์ไว้ใช้เองเป็นระยะเวลาติดต่อกันหลายปี ทำให้ผลผลิตและคุณภาพข้าวต่ำ ขายข้าวไม่ได้ราคา จังหวัดศรีสะเกษได้ดำเนินตามนโยบายกรมส่งเสริมการเกษตร โดยจัดตั้งศูนย์ส่งเสริมและผลิตพันธุ์ข้าวชุมชนขึ้น และดำเนินการตามเงื่อนไข หลักเกณฑ์ที่กำหนด เพื่อแก้ไขปัญหาเรื่องขาดแคลนเมล็ดพันธุ์ดีของเกษตรกร และในปี 2552 ได้มีการจัดมาตรฐานศูนย์ส่งเสริมและผลิตพันธุ์ข้าวชุมชนของจังหวัดศรีสะเกษ เพื่อประเมินผลความก้าวหน้าและปัญหาอุปสรรคในการดำเนินงาน ตลอดจนผลกระทบที่เกิดขึ้นกับเกษตรกร โดยคณะกรรมการจัดมาตรฐานศูนย์ข้าวระดับจังหวัด ได้จัดมาตรฐานของศูนย์ส่งเสริมและผลิตพันธุ์ข้าวชุมชน ที่จัดตั้งปี 2543 และ 2544 จำนวน 163 ศูนย์ไว้ 4 ระดับ คือ ระดับดีมาก 22 ศูนย์ ระดับดี 65 ศูนย์ ระดับปานกลาง 23 ศูนย์ และระดับปรับปรุง 53 ศูนย์ (สำนักงานเกษตรจังหวัดศรีสะเกษ, 2552) ข้อมูลการจัดมาตรฐานศูนย์ส่งเสริมและผลิตพันธุ์ข้าวชุมชนข้างต้น แสดงให้เห็นว่าศูนย์ฯ แต่ละแห่งมีความแตกต่างกัน การศึกษานี้จึงมีวัตถุประสงค์เพื่อตรวจสอบความสัมพันธะระหว่างปัจจัยด้านเพศ อายุ และระดับการศึกษาว่าจะมีผลต่อการมีส่วนร่วมของเกษตรกรต่อโครงการฯ หรือไม่ ซึ่งจะทำให้ได้ตัวบ่งชี้เชิงคุณภาพสำหรับเป็นข้อมูลพื้นฐานเชิงลึกในการจัดทำแผนการดำเนินการ (Roadmap) ของการผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวหอมมะลิคุณภาพดี เพื่อเน้นการพัฒนาปรับปรุงแก้ไข เพิ่มประสิทธิภาพตามศักยภาพของศูนย์ส่งเสริมและผลิตพันธุ์ข้าวชุมชนในจังหวัดศรีสะเกษ

และยังคงใช้เป็นต้นแบบในการจัดทำยุทธศาสตร์การพัฒนการผลิตข้าวของจังหวัดศรีสะเกษ โดยผู้วิจัยคาดหวังว่าการศึกษาในครั้งนี้จะสามารถนำข้อมูลไปใช้ในการปรับปรุงคุณภาพของศูนย์ส่งเสริมและผลิตพันธุ์ข้าวชุมชนในจังหวัดศรีสะเกษ และจังหวัดอื่นๆต่อไป

วิธีการศึกษา

การศึกษานี้ใช้แบบสัมภาษณ์ทั้งแบบปลายเปิดและคำถามปลายเปิดเป็นเครื่องมือสำหรับการเก็บรวบรวมข้อมูล ก่อนการนำเครื่องมือไปใช้ ได้การทดสอบความเที่ยงตรง (validity) เชิงโครงสร้าง (construct validity) และเชิงเนื้อหา (content validity) โดยนำแบบสอบถามเสนอให้นักวิชาการผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 3 ท่าน ในลักษณะของการสนทนากลุ่ม (Focus Group) และทดสอบความเชื่อมั่น (Reliability) ผู้วิจัยนำแบบสอบถามที่ได้รับจากผู้ทรงคุณวุฒิ โดยปรับแก้ไขแล้วนำไปทดสอบ (Pre-test) กับเกษตรกร จำนวน 30 คน ที่ไม่ใช่กลุ่มตัวอย่างที่ทำการศึกษาเพื่อดำเนินการหาค่าความเชื่อมั่นของแบบสอบถาม โดยใช้วิธีแบบ Cronbach's Coefficient Alpha หรือสัมประสิทธิ์แอลฟา (α) ซึ่งแบบสอบถามนี้มีค่า α เท่ากับ 0.95 จากนั้นจึงนำแบบทดสอบมาปรับปรุงแก้ไขข้อบกพร่องให้มีความเหมาะสม แล้วนำไปเก็บข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่าง นำแบบสัมภาษณ์ที่ผ่านการตรวจสอบเรียบร้อยแล้วไปทำการทดสอบกับกลุ่มทดลองจากศูนย์ส่งเสริมและผลิตพันธุ์ข้าวชุมชน ในจังหวัดศรีสะเกษ ซึ่งมีกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 10 ศูนย์ๆละ 3 ราย รวม 30 ราย หลังจากนั้นนำมาปรับปรุงแก้ไขเพื่อให้ความถูกต้อง และเหมาะสม ก่อนจะนำไปเก็บข้อมูลจากเกษตรกรกลุ่มตัวอย่าง

ประเด็นคำถามจะแบ่งออกเป็น 4 ส่วนหลัก ได้แก่ 1) ระดับความรู้ความเข้าใจในขั้นตอนการปฏิบัติงานของโครงการ 2) ระดับการปฏิบัติงานตามขั้นตอนของโครงการ 3) ระดับการมีส่วนร่วมของเกษตรกรในการปฏิบัติงานของโครงการ และ 4) ระดับความพึงพอใจ

ต่อโครงการ โดยในแต่ละส่วนหลักจะประกอบไปด้วย คำถามย่อยแตกต่างกันออกไป

ประชากรที่ใช้ในการศึกษา คือ เกษตรกรสมาชิก ศูนย์ส่งเสริมและผลิตพันธุ์ข้าวชุมชนในจังหวัด ศรีสะเกษ เฉพาะกลุ่มสมาชิกของศูนย์ ที่มีหน้าที่ผลิต เมล็ดพันธุ์ดี (seed producer) แต่ละศูนย์มีขนาดพื้นที่ 200 ไร่ ในพื้นที่เน้นเฉพาะ (focus area) ที่เรียกว่า “ชาวนาไข่แดง” แต่ละศูนย์มีสมาชิกอยู่ 20 คน (สำนักส่งเสริมการผลิตข้าว. 2551) โดยในจังหวัดศรีสะเกษ จะมีศูนย์ส่งเสริมและผลิตพันธุ์ข้าวชุมชนที่จัดตั้งโดย กรมส่งเสริมการเกษตร ในช่วงระหว่างปี พ.ศ. 2543-2546 จำนวน 162 ศูนย์ และที่จัดตั้งโดยกรมการข้าว ในช่วงระหว่างปี พ.ศ. 2550 ถึงปัจจุบันจำนวน 15 ศูนย์ รวมทั้งสิ้น 177 ศูนย์ การหากลุ่มตัวอย่างที่เหมาะสมที่ใช้ในการศึกษาดำเนินการโดยการเปิดตารางการหา ขนาดกลุ่มตัวอย่างของ Krejcie and Morgan (Krejcie and Morgan, 1970) ใช้การสุ่มตัวอย่างแบบสุ่มอย่าง มีระบบ (Systematic random sampling) โดยคิดจากร้อยละ 70 ของจำนวนศูนย์ทั้งหมด ได้จำนวนศูนย์ที่ใช้ในการศึกษาเท่ากับ 123 ศูนย์ กลุ่มตัวอย่างสำหรับ สัมภาษณ์จำนวน 335 คน ข้อมูลที่ได้จากการศึกษานำ

มาวิเคราะห์ความแปรปรวนของข้อมูลโดยใช้ ANOVA (Analysis of Variance) และเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยโดยวิธี T-test ในกรณีของการเปรียบเทียบเพศที่แตกต่างกัน (กัลยา, 2548)

ผลการศึกษาและวิจารณ์

1. ข้อมูลพื้นฐานของเกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการ

เกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการส่วนใหญ่จบการศึกษา ระดับประถมศึกษา (53.43%) รองลงมาได้แก่ ระดับมัธยมศึกษา (20.30%) และมัธยมศึกษา (16.71%) โดยส่วนใหญ่เป็นเพศชาย (76.70%) มีอายุเฉลี่ย 53.86 ปี มีประสบการณ์ในการทำนาเฉลี่ย 32.30 ปี แต่ละครัวเรือนมีสมาชิกเฉลี่ย 4 คน เป็นแรงงาน 2 คน มีการถือครองที่ดินเฉลี่ยครัวเรือนละ 21.87 ไร่ เป็นพื้นที่ทำนาเข้าร่วมโครงการเฉลี่ย 7.62 ไร่ จากพื้นที่ทำนาเฉลี่ย 18.93 ไร่ มีรายได้จากการปลูกข้าวเฉลี่ยครัวเรือนละ 144,319.19 บาท (Table 1) โดยมากกว่าครึ่งหนึ่งของกลุ่มตัวอย่างมีรายได้อยู่ระหว่าง 50,001-150,000 บาท

Table 1 Basic information of farmers in the Promotion and Community Production Rice Variety Center project in Si Sa Ket province

Personal, economic, and social factors	Percentage	Mean ($\bar{x}$)	Standard deviation (SD)
1. Sex (male)	76.70	-	-
2. Age (year)	-	53.86	10.92
3. Education (elementary education)	53.43	-	-
4. Income (baht)	-	144,319.19	129,145.38
5. Size of land holding (rai)	-	18.92	17.21
6. Labour (number)	-	2.72	2.19
7. Experience in rice production (year)	-	32.30	24.17
8. Membership of agricultural institutions	100	-	-

2. ความสัมพันธ์ระหว่างเพศของเกษตรกรกับ ความรู้ความเข้าใจ การปฏิบัติงานตามขั้นตอนการมีส่วนร่วม และความพึงพอใจต่อโครงการฯ

กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่เป็นเพศชายจำนวน 257 คน คิดเป็นร้อยละ 76.72 ส่วนเพศหญิงมีจำนวน 78 คน (ร้อยละ 23.28) ผลการสัมภาษณ์ พบว่า เกษตรกร

ที่มีเพศต่างกันมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับขั้นตอนการปฏิบัติของโครงการฯ อยู่ในระดับที่มั่นใจในการนำไปใช้ ระดับของการปฏิบัติตามขั้นตอนของโครงการฯ การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติงานของโครงการฯ และความพึงพอใจต่อโครงการฯ อยู่ในระดับมาก โดยประเด็นความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับขั้นตอนการปฏิบัติ

ของโครงการฯ มีค่าเฉลี่ยสูงสุดในพิสัย 2.62-2.63 ขณะที่ระดับความพึงพอใจมีค่าเฉลี่ยต่ำสุดในพิสัย 2.01-2.08 (Table 2) เพศที่แตกต่างกันไม่มีผลทำให้ระดับความรู้ความเข้าใจในขั้นตอนการปฏิบัติของโครงการแตกต่างกันทางสถิติ ยกเว้น ประเด็นความรู้ความเข้าใจในเรื่องความรู้เกี่ยวกับการดำเนินงาน ซึ่งสมาชิกทุกคนต้องเข้ารับการถ่ายทอดความรู้ตามระบบโรงเรียนเกษตรกร ตลอดฤดูกาลปลูกข้าวเป็น จำนวน 6 ครั้ง โดยใช้เวลาครั้งละ 4-6 ชั่วโมง ($P = 0.020$) ความรู้ความเข้าใจในเรื่องเกี่ยวกับการรวบรวมผลผลิตและการเก็บรักษาเมล็ดพันธุ์ข้าวซึ่งจะต้องบรรจุถุงขนาดถุงละ 25 กิโลกรัม โดยมีสัญลักษณ์ของกรมการข้าว และทุกถุงจะมีป้ายกำกับระบุ ชื่อ พืช พันธุ์ สถานที่ผลิตไว้ซึ่งสามารถสอบทวนกลับได้ ($P = 0.032$) และองค์ประกอบของศูนย์ข้าวชุมชนที่มีอยู่ 4 ส่วน คือ แปลงผลิตเมล็ดพันธุ์ดี สถานที่จัดตั้งศูนย์ข้าวฯ เกษตรกรสมาชิก และกองทุนการผลิต ($P = 0.040$) ซึ่งเกษตรกรเพศชายมีความมั่นใจในการนำไปใช้สูงกว่าอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

เกษตรกรสมาชิกศูนย์ฯ ที่มีเพศแตกต่างกันไม่มีผลต่อระดับการปฏิบัติตามขั้นตอนของโครงการแตกต่างกันทางสถิติ (Table 2) ยกเว้นในประเด็นระดับการปฏิบัติตามขั้นตอนของโครงการเรื่องความเข้าใจเกี่ยวกับการกระจายพันธุ์ ได้แก่ วิธีการกระจายเมล็ดพันธุ์ซึ่งทำได้หลายวิธี เช่น การจำหน่าย แลกเปลี่ยน และให้ยืมไปปลูกแล้วคืนภายหลังพร้อมดอกเบี้ย โดยเกษตรกรเพศหญิงมีความเข้าใจในการปฏิบัติมากกว่าอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ($P = 0.035$)

ระดับการมีส่วนร่วมของเกษตรกรในการปฏิบัติของโครงการ พบว่า เพศที่แตกต่างกันไม่มีผลทำให้การมีส่วนร่วมมีความแตกต่างกันในเกือบทุกประเด็น (Table 2) ยกเว้น ประเด็นการมีส่วนร่วมในการรับข่าวสารที่มีการนำความรู้และเทคโนโลยีใหม่ๆ มาใช้ในการทำกิจกรรมต่างๆ ของกลุ่มได้อย่างมีประสิทธิภาพ มีความคุ้มค่า และความเหมาะสมซึ่งเกษตรกรที่เป็นเพศหญิงมีส่วนร่วมมากกว่าอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ($P = 0.030$)

เพศที่แตกต่างกันของกลุ่มเกษตรกรไม่ทำให้ระดับความพึงพอใจมีความแตกต่างกันทางสถิติ (Table 2) เพราะกลุ่มตัวอย่างที่ทำการศึกษามีเพศหญิงมีเพียง 78 ราย และส่วนใหญ่จะมีอายุน้อยกว่าค่าเฉลี่ย (53 ปี) ซึ่งมีระดับความรู้และมีส่วนร่วมในระดับมากกว่าเพศชาย ยกเว้นในบางประเด็น ได้แก่ การติดตามและประเมินผลซึ่งมีการนิเทศงานโดยเจ้าหน้าที่กรมการข้าว ($P = 0.001$) บัณฑิตนำเข้าด้านนโยบายที่ทำให้เกษตรกรไม่มีหนี้กับพ่อค้า ($P = 0.014$) บุคลากรที่เป็นเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรมีความรู้และความสามารถในการทำงานร่วมกับศูนย์ฯ ($P = 0.018$) ผลการดำเนินงานด้านเศรษฐกิจที่ทำให้มี รายได้/ผลตอบแทนเพิ่มขึ้น ($P = 0.019$) และกระบวนการดำเนินการตามขั้นตอนด้านการเก็บรวบรวมเงินกองทุนจากผลตอบแทน ($P = 0.044$) ซึ่งเกษตรกรเพศหญิงจะมีความพึงพอใจมากกว่าอย่างมีนัยสำคัญยิ่งทางสถิติ เพราะเมื่อพิจารณาจากระดับความเข้าใจในการปฏิบัติ และระดับการมีส่วนร่วมแล้ว พบว่า อยู่ในระดับที่มากแสดงถึงการให้ความสำคัญต่อโครงการมากกว่าเพศชาย ทำให้มีความละเอียดอ่อนต่อบางประเด็นที่คิดว่า จะเกิดประโยชน์ต่อตนเองและกลุ่ม

Table 2 Relationship between gender of farmers and the operation of the project

Issue	Gender			
	Male		Female	
	(n = 257)		(n = 78)	
	mean	SD	mean	SD
1. Knowledge and understanding in operating procedure of the project	2.63	0.57	2.62	0.61
2. Level of operation with respect to operating procedure	2.08	0.70	2.16	0.71
3. Level of participation in project operation	2.01	0.95	2.08	0.88
4. Satisfaction of the project	2.17	0.60	2.26	0.59

3. ความสัมพันธ์ระหว่างอายุของเกษตรกรกับ ความรู้ความเข้าใจ การปฏิบัติงานตามขั้นตอน การมีส่วนร่วม และความพึงพอใจต่อโครงการฯ

กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีอายุอยู่ระหว่าง 51-60 ปี คิดเป็นร้อยละ 41.19 รองลงมา มีอายุอยู่ระหว่าง 41-50 ปี คิดเป็นร้อยละ 31.64 เกษตรกรที่มีอายุตั้งแต่ 60 ปี ขึ้นไปมีอยู่จำนวน 71 คน (ร้อยละ 21.19) และกลุ่มตัวอย่างที่มีอายุเท่ากับ 40 ปีหรือน้อยกว่ามีจำนวนน้อยที่สุดเท่ากับ 20 คน หรือร้อยละ 5.97 ผลการสัมภาษณ์ พบว่า กลุ่มเกษตรกรที่มีอายุแตกต่างกันมีความรู้ความ เข้าใจเกี่ยวกับขั้นตอนการปฏิบัติของโครงการอยู่ใน ระดับที่มั่นใจในการนำไปใช้โดยมีค่าเฉลี่ยจากทุกกลุ่ม ตัวอย่างอยู่ที่ 2.62 (Table 3) โดยอายุที่แตกต่างกันไม่ ทำให้ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับวัตถุประสงค์ของโครงการฯ ในประเด็นการดำเนินงาน การรวบรวมผลผลิต และการเก็บรักษาเมล็ดพันธุ์ข้าว และการกระจายพันธุ์ แตกต่างกันทางสถิติ เพราะกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ มีอายุที่ใกล้เคียงกัน และมีประสบการณ์การทำงานที่ มากพอๆ กัน (ค่าเฉลี่ย = 32 ปี) ทำให้ความเข้าใจ เกี่ยวกับวัตถุประสงค์ของโครงการฯ ด้านการจัดการ หลังการเก็บเกี่ยวไม่แตกต่างกัน

ระดับของการปฏิบัติตามขั้นตอนของโครงการฯ พบว่า ให้ผลเหมือนกับประเด็นความรู้ความ เข้าใจ คืออยู่ในระดับที่สามารถนำไปปฏิบัติได้มาก ค่าเฉลี่ยของทุกกลุ่มตัวอย่างอยู่ในพิสัย 2.01-2.15 (Table 3) โดยเกษตรกรที่มีอายุอยู่ระหว่าง 41-50 ปี ให้ค่าเฉลี่ยสูงสุดเท่ากับ 2.15 สำหรับประเด็นต่างๆ พบว่า ปัจจัยด้านอายุไม่ทำให้มีความแตกต่างกันทาง สถิติด้านการปฏิบัติตามขั้นตอนของโครงการ ไม่ว่าจะเป็น วัตถุประสงค์ของโครงการฯ การดำเนินงาน การ รวบรวมผลผลิตและการเก็บรักษาเมล็ดพันธุ์ข้าว และ การกระจายพันธุ์ เพราะกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีอายุที่ ใกล้เคียงกัน และมีประสบการณ์การทำงานที่มากพอๆ กัน (ค่าเฉลี่ย = 32 ปี) ทำให้การปฏิบัติตามขั้นตอนของ โครงการฯ ไม่มีความแตกต่างกันมากนัก

การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติงานของโครงการฯ พบว่า มีเพียงเกษตรกรที่มีอายุตั้งแต่ 60 ปีขึ้นไปที่มี ส่วนร่วมมาก (ค่าเฉลี่ย = 2.01) ทั้งนี้จะเป็นเพราะ เกษตรกรมีเวลาว่างมากกว่า ขณะที่เกษตรกรที่มีอายุน้อยกว่า 60 ปี มีส่วนร่วมในการปฏิบัติงานของโครงการฯ อยู่ในระดับปานกลาง โดยมีค่าเฉลี่ยอยู่ใน พิสัย 1.96-1.99 (Table 3) และพบว่าอายุที่แตกต่างกันไม่ทำให้ระดับการมีส่วนร่วมในการปฏิบัติงานของโครงการฯ มีความแตกต่างกันทางสถิติ ไม่ว่าจะเป็น ประเด็นหลักด้านการรับรู้ข่าวสาร การคิดและตัดสินใจ การวางแผน การทำกิจกรรม ปฏิบัติตามเงื่อนไขของ ศูนย์ฯ การรับผลประโยชน์ และการประเมินผล

ความพึงพอใจต่อโครงการฯ ผลการสัมภาษณ์ แสดงให้เห็นว่า ในทุกกลุ่มอายุมีความพึงพอใจอยู่ใน ระดับมาก โดยมีค่าเฉลี่ยอยู่ในพิสัย 2.13-2.21 (Table 3) เมื่อพิจารณาประเด็นหลัก และประเด็นย่อย พบว่า ความแตกต่างของอายุไม่มีผลทำให้ระดับความพึงพอใจมีความแตกต่างกันทางสถิติ ยกเว้นในกรณีของ กระบวนการดำเนินการ ด้านการวางแผนที่มีการระบุ ขั้นตอนและวิธีการบริหารจัดการของศูนย์ฯ (โครงสร้าง องค์กร คณะกรรมการ และกฎระเบียบ) ไว้อย่างชัดเจน ซึ่งเกษตรกรที่มีอายุตั้งแต่ 60 ปีขึ้นไปมีระดับความ พึงพอใจสูงสุดอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติโดยมีค่าเฉลี่ย เท่ากับ 2.15 ($P = 0.023$) การติดตามและประเมินผล ที่เกี่ยวข้องกับการนิเทศงานโดยเจ้าหน้าที่ส่งเสริม การเกษตร ระดับจังหวัดซึ่งเกษตรกรที่มีอายุอยู่ระหว่าง 41-50 ปี แสดงความพึงพอใจสูงสุดอย่างมีนัยสำคัญ ทางสถิติมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 2.20 ($P = 0.007$) และใน ระดับตำบลที่เกษตรกรที่มีอายุระหว่าง 51-60 ปีมีความ พึงพอใจสูงสุดอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ค่าเฉลี่ย เท่ากับ 2.32 ($P = 0.046$) นอกจากนี้ยังพบว่า ผลการ ดำเนินงานที่ทำให้มีเมล็ดพันธุ์ไว้ใช้เอง เกษตรกรที่มี อายุระหว่าง 51-60 ปีมีความพึงพอใจมากที่สุดอย่าง มีนัยสำคัญทางสถิติ ด้วยค่าเฉลี่ยเท่ากับ 2.46 ($P = 0.011$)

Table 3 Relationship between age of farmers and the operation of the project

Issue	Age								Mean	SD
	≤ 40 yr		41-50 yr		51-60 yr		≥ 60 yr			
	(n = 20)		(n = 106)		(n = 138)		(n = 71)			
	Mean	SD	Mean	SD	Mean	SD	Mean	SD		
1. Knowledge and understanding in operating procedure of the project	2.45	0.62	2.61	0.65	2.63	0.56	2.64	0.61	2.62	0.60
2. Level of operation with respect to operating procedure	2.09	0.70	2.15	0.72	2.07	0.70	2.01	0.72	2.09	0.71
3. Level of participation in project operation	1.96	0.83	1.99	0.94	1.99	0.89	2.01	0.90	1.99	0.90
4. Satisfaction of the project	2.16	0.61	2.21	0.60	2.18	0.58	2.13	0.71	2.18	0.62

4. ความสัมพันธ์ระหว่างระดับการศึกษาของเกษตรกรกับความรู้ความเข้าใจ การปฏิบัติงานตามขั้นตอน การมีส่วนร่วม และความพึงพอใจต่อโครงการฯ

กลุ่มตัวอย่างทั้งหมด 335 คน ส่วนใหญ่มีการศึกษาอยู่ในระดับประถมศึกษา จำนวน 179 คน คิดเป็นร้อยละ 53.43 รองลงมา ได้แก่ เกษตรกรที่มีการศึกษาในระดับมัธยมศึกษาตอนต้น จำนวน 68 คน หรือเท่ากับร้อยละ 20.30 และระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย จำนวน 56 คน (ร้อยละ 16.72) ผลการสำรวจ พบว่า ประเด็นความรู้เข้าใจของเกษตรกรในขั้นตอนการปฏิบัติของโครงการศูนย์ส่งเสริมและผลิตพันธุ์ข้าวชุมชนโดยไม่มีการแบ่งระดับการศึกษามีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 2.41 แสดงให้เห็นว่าเกษตรกรมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับขั้นตอนการปฏิบัติของโครงการอยู่ในระดับที่มั่นใจในการนำไปใช้ (Table 4) โดยในประเด็นย่อยพบว่าระดับการศึกษาไม่มีผลทำให้เกษตรกรมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับขั้นตอนการปฏิบัติของโครงการฯ แตกต่างกันทางสถิติ ยกเว้นในเรื่องการกำจัดวัชพืชอย่างสม่ำเสมอตลอดฤดูกาลปลูกเพื่อลดการแก่งแย่งอาหารจากต้นข้าว และเพื่อทำลายแหล่งที่พักอาศัยของโรคและแมลงซึ่งเกษตรกรที่มีการศึกษาทางสายวิชาชีพ ได้แก่ ประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูง (ปวส.) และประกาศนียบัตรวิชาชีพ (ปวช.) ที่มีความรู้ความเข้าใจน้อยที่สุดอย่างมีนัยสำคัญยิ่งทางสถิติ ($P = 0.010$) โดยมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 2.33 และ 2.00 ตามลำดับเปรียบเทียบกับค่าเฉลี่ยทั้งหมดซึ่งมีค่าเท่ากับ

2.73

ในกรณีของระดับการปฏิบัติตามขั้นตอนของโครงการฯ ระดับการศึกษามีผลต่อประเด็นย่อยหลายๆ ประเด็น โดยภาพรวมเกษตรกรรู้ขั้นตอนการปฏิบัติของโครงการอยู่ในระดับมากมีค่าเฉลี่ยอยู่ในพิสัย 2.01-2.23 ยกเว้นเกษตรกรกลุ่มที่ไม่มีการศึกษาที่อยู่ในระดับปานกลาง (ค่าเฉลี่ย = 1.72) (Table 4) ปัญหาสำคัญที่เกษตรกรในกลุ่มที่ไม่มีการศึกษามีการปฏิบัติตามขั้นตอนได้น้อยกว่าอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ได้แก่ การปฏิบัติตามหัวข้อความรู้เกี่ยวกับวัตถุประสงค์ของโครงการฯ การดำเนินงานของโครงการฯ การรวบรวมผลิตภัณฑ์และเก็บรักษาเมล็ดพันธุ์ข้าวและความเข้าใจเกี่ยวกับการกระจายพันธุ์ โดยพบว่า ประเด็นที่เกี่ยวข้องกับ 1) การสุ่มตัวอย่างส่งเจ้าหน้าที่เพื่อตรวจสอบคุณภาพเกี่ยวกับความขึ้นความบริสุทธิ์ของเมล็ดพันธุ์ (ตรวจสอบพันธุ์) และความงอก และ 2) เมล็ดพันธุ์ข้าวของศูนย์พันธุ์ข้าวจะบรรจุถุงขนาดถุงละ 25 กก. โดยมีสัญลักษณ์ของกรมการข้าว และทุกถุงจะมีป้ายกำกับระบุ ชื่อ พืช พันธุ์ สถานที่ผลิต สามารถสอบทวนกลับได้ เกษตรกรในกลุ่มนี้มีความเข้าใจในการปฏิบัติน้อยที่สุด (ค่าเฉลี่ย = 1.56) ขณะที่ค่าเฉลี่ยรวมเท่ากับ 2.09 นอกจากนี้เกษตรกรในกลุ่มที่ไม่มีการศึกษานี้ เกษตรกรในกลุ่มที่มีการศึกษาในระดับประถมศึกษาซึ่งเป็นกลุ่มตัวอย่างที่ใหญ่ที่สุดยังมีความเข้าใจขั้นตอนการปฏิบัติของโครงการฯ ในบางประเด็น (ประมาณครึ่งหนึ่งของประเด็นที่เกษตรกรในกลุ่มที่ไม่มีการศึกษาที่กล่าวมา

ข้างต้น) น้อยกว่าเกษตรกรที่มีระดับการศึกษาในกลุ่มอื่นอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ เพราะจะเห็นได้อย่างชัดเจนจากค่าวิเคราะห์ทางสถิติ ระดับการศึกษาที่สูงขึ้นมีผลต่อระดับการปฏิบัติตามขั้นตอนของโครงการ โดยเฉพาะในกรณีของการปฏิบัติที่ค่อนข้างซับซ้อนข้างต้นที่เกษตรกรไม่มีประสบการณ์ด้านนี้มาก่อน

การมีส่วนร่วมของเกษตรกร พบว่า เกษตรกรมีส่วนร่วมอยู่ในระดับปานกลางถึงมาก มีค่าเฉลี่ยอยู่ในพิสัย 1.73-2.71 (Table 4) โดยเกษตรกรที่ไม่มีการศึกษา ที่มีการศึกษาระดับประถมศึกษา และประกาศนียบัตรวิชาชีพ (ปวช.) เท่านั้นที่มีส่วนร่วมในระดับปานกลาง โดยประเด็นหลักซึ่งได้แก่ การมีส่วนร่วมในการรับรู้ข่าวสาร การคิดและตัดสินใจ การวางแผน การทำกิจกรรมตามข้อปฏิบัติที่เป็นเงื่อนไขของศูนย์ฯ การรับผลประโยชน์ และการประเมินผล ระดับการศึกษาไม่มีผลทำให้การมีส่วนร่วมในประเด็นทั้งหมดมีความแตกต่างกันทางสถิติ อย่างไรก็ตาม ระดับการศึกษาที่สูงขึ้นมีแนวโน้มที่จะมีส่วนร่วมมากกว่า แสดงให้เห็นถึงความเข้าใจถึงประโยชน์ที่จะได้รับจากการมีส่วนร่วมในโครงการฯ ของเกษตรกรในกลุ่มดังกล่าวที่มีมากกว่า

ระดับความพึงพอใจของเกษตรกรในโครงการ พบว่า เกษตรกรส่วนใหญ่มีความพึงพอใจอยู่ในระดับมากมีค่าเฉลี่ยอยู่ในพิสัย 2.11-2.60 (Table 4) ยกเว้นในกลุ่มตัวอย่างที่มีการศึกษาระดับประถมศึกษาที่มีความพึงพอใจอยู่ในระดับปานกลาง (ค่าเฉลี่ย = 1.86) โดยปัจจัยนำเข้าด้านนโยบาย เช่น แก้ไขปัญหาการขาดแคลนเมล็ดพันธุ์ได้ ($p = 0.020$) เกษตรกรในกลุ่มที่ไม่มีการศึกษามีความพึงพอใจปานกลาง ซึ่งต่ำกว่าเกษตรกรที่มีการศึกษาอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ โครงการฯ ทำให้เกษตรกรไม่มีหนี้กับพ่อค้า ($P = 0.001$) กลุ่มเกษตรกรที่มีการศึกษาระดับประถมศึกษา

มัธยมศึกษาตอนต้น และตอนปลายซึ่งมีจำนวนทั้งสิ้น 303 คน หรือร้อยละ 90.45 มีความพึงพอใจมากกว่าเกษตรกรในส่วนที่เหลืออย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ในประเด็นของคณะกรรมการบริหารศูนย์ฯ มีเพียงกลุ่มเกษตรกรที่ไม่มีการศึกษาที่มีความพึงพอใจในระดับปานกลาง ขณะที่กลุ่มที่เหลือจะมีความพึงพอใจในระดับที่สูงกว่าอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ($P = 0.004$) ซึ่งมีทิศทางเดียวกับความพึงพอใจเรื่องสมาชิกส่วนใหญ่ให้ความร่วมมือในกิจกรรมของศูนย์ฯ เป็นอย่างดี ($P = 0.002$) ระบบการตรวจสอบความโปร่งใสในการใช้งบประมาณ ($P = 0.042$) ในกรณีของกระบวนการดำเนินงานที่เกี่ยวข้องกับการวางแผน เกษตรกรในกลุ่มที่ไม่มีการศึกษาส่วนใหญ่จะมีความพึงพอใจระดับปานกลางในหลายๆ ประเด็นซึ่งมีค่าเฉลี่ยความพึงพอใจน้อยกว่าเกษตรกรกลุ่มอื่นอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ทั้งนี้รวมถึงประเด็นความพึงพอใจด้านการดำเนินงานที่เป็นขั้นตอน และกระบวนการติดตามและประเมินผล

เมื่อพิจารณาโดยภาพรวมพบว่า เกษตรกรในกลุ่มที่มีการศึกษาระดับประถมศึกษาซึ่งเป็นกลุ่มตัวอย่างที่ใหญ่ที่สุด ($n = 179$) มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับขั้นตอนการปฏิบัติของโครงการอยู่ในระดับที่มั่นใจในการนำไปใช้ สามารถปฏิบัติตามขั้นตอนของโครงการฯ ได้ดี และมีความพึงพอใจในกิจกรรมของศูนย์ฯ ในระดับมาก ยกเว้นในกรณีของการมีส่วนร่วมของเกษตรกรที่อยู่ในระดับปานกลางเท่านั้น ขณะที่กลุ่มเกษตรกรที่ไม่มีการศึกษาจะอยู่ในระดับปานกลางเท่านั้นใน 3 ประเด็นหลัง ส่วนเกษตรกรที่มีระดับการศึกษาสูงกว่าตั้งแต่มัธยมศึกษาตอนต้น มัธยมศึกษาตอนปลาย ประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูงและปริญญาตรีไม่มีความแตกต่างกับเกษตรกรกลุ่มใหญ่ที่สุดที่ทำการสัมภาษณ์

Table 4 Relationship between education level of farmers and the operation of the project.

Issue	Education level															
	None (n = 9)		PS (n = 179)		1SS (n = 68)		2SS (n = 56)		VC (n = 3)		HVC (n = 3)		BS (n = 11)		Others (n = 6)	
	M	SD	M	SD	M	SD	M	SD	M	SD	M	SD	M	SD	M	SD
1. Knowledge and understanding in operating procedure of the project	2.60	0.47	2.61	0.58	2.67	0.53	2.49	0.71	2.41	0.57	2.57	0.64	2.58	0.60	2.77	0.42
2. Level of operation with respect to operating procedure	1.72	0.58	2.01	0.68	2.23	0.69	2.17	0.80	2.13	0.77	2.06	0.71	2.00	0.64	2.52	0.49
3. Level of participation in project operation	1.73	0.81	1.91	0.90	2.11	0.85	2.07	0.95	1.96	0.80	2.04	0.87	2.05	0.85	2.71	0.57
4. Satisfaction of the project	1.86	0.63	2.15	0.60	2.26	0.61	2.23	0.64	2.11	0.45	2.21	0.89	2.21	0.52	2.60	0.46

Remark: PS = primary school, 1SS = pre-secondary school, 2SS = post-secondary school, VC = vocational certificate, HVC = high vocational certificate, BS = bachelor degree

สรุปและข้อเสนอแนะ

เกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการส่วนใหญ่เป็นเพศชาย มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับขั้นตอนการปฏิบัติของโครงการฯ อยู่ในระดับที่มั่นใจในการนำไปใช้ ระดับของการปฏิบัติตามขั้นตอนของโครงการฯ การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติงานของโครงการฯ และความพึงพอใจต่อโครงการฯ อยู่ในระดับมาก และไม่แตกต่างกับเกษตรกรที่เป็นเพศหญิง แต่เกษตรกรเพศชายมีความมั่นใจในการนำไปใช้สูงกว่า ขณะที่เกษตรกรที่เป็นเพศหญิงมีความเข้าใจในการปฏิบัติมากกว่า ทั้งนี้รวมถึงการมีส่วนร่วมในการรับรู้ข่าวสารที่มีการนำความรู้และเทคโนโลยีใหม่ๆ มาใช้ในการทำกิจกรรมต่างๆ ของกลุ่มได้อย่างมีประสิทธิภาพ มีความคุ้มค่า และความเหมาะสม ความพึงพอใจในการมีส่วนร่วม ซึ่งแสดงถึงการให้ความสำคัญต่อโครงการมากกว่าเพศชาย ทำให้มีความละเอียดอ่อนต่อบางประเด็นที่คิดว่าจะเกิดประโยชน์ต่อตนเองและกลุ่ม

ปัจจัยด้านอายุของเกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการส่งผลไปในทิศทางเดียวกันเป็นส่วนใหญ่ แต่เกษตรกรในทุกกลุ่มอายุจะให้คะแนนระดับการมีส่วนร่วมในโครงการเฉลี่ยน้อยที่สุด ขณะที่ระดับความรู้และความเข้าใจในขั้นตอนการดำเนินงานของโครงการมีค่าเฉลี่ยสูงที่สุด และสูงกว่าประเด็นหลักอื่นๆ อย่างชัดเจน

แสดงให้เห็นว่า ขั้นตอนในการที่ให้เกษตรกรได้มีส่วนร่วมยังไม่เหมาะสม โครงการฯ จำเป็นต้องมีการปรับปรุงในส่วนนี้

ระดับการศึกษามีผลต่อระดับการปฏิบัติตามขั้นตอนของโครงการฯ โดยเฉพาะในกลุ่มเกษตรกรที่ไม่มีการศึกษาปัญหาสำคัญ คือ ไม่สามารถปฏิบัติตามขั้นตอนของโครงการ อาทิ การปฏิบัติตามหัวข้อความรู้เกี่ยวกับวัตถุประสงค์ของโครงการฯ การดำเนินงานของโครงการฯ การรวบรวมผลิตภัณฑ์และเก็บรักษาเมล็ดพันธุ์ข้าวและความเข้าใจเกี่ยวกับการกระจายพันธุ์ฯ แสดงให้เห็นว่า โครงการฯ จำเป็นต้องมีการปรับปรุงขั้นตอนการปฏิบัติที่ค่อนข้างซับซ้อนให้มีความเข้าใจได้ง่ายขึ้น หรือมีการอบรมสร้างความเข้าใจให้เกษตรกรกลุ่มที่ไม่มีการศึกษาเพิ่มเติม ซึ่งจากการที่เกษตรกรในกลุ่มนี้ไม่สามารถปฏิบัติตามขั้นตอนของโครงการฯ ได้ทั้งหมด ทำให้การมีส่วนร่วมและระดับความพึงพอใจค่อนข้างต่ำตามไปด้วย

การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยด้านเพศอายุ และการศึกษาของเกษตรกรต่อการดำเนินงานโครงการศูนย์ส่งเสริมและผลิตพันธุ์ข้าวชุมชนในจังหวัดศรีสะเกษ ครั้งนี้ เป็นการศึกษามากุมมองของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการดำเนินงานของศูนย์ฯ ทั้งผู้บริหาร คณะกรรมการบริหารศูนย์ฯ เกษตรกรสมาชิก และเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรในจังหวัด

ศรีสะเกษ โดยมีความเห็นแตกต่างกันออกไป เพราะฉะนั้นการศึกษาศักยภาพความสำเร็จของการดำเนินงานศูนย์ส่งเสริมและผลิตพันธุ์ข้าวชุมชน ควรที่จะได้มีการดำเนินการพัฒนาปรับปรุงและมีการต่อยอด เพื่อให้เกิดความเหมาะสม โดยการศึกษาเพิ่มเติมในส่วนของการคัดเลือกตัวบ่งชี้ความสำเร็จของศูนย์ส่งเสริมและผลิตพันธุ์ข้าวชุมชน ที่สามารถนำไปใช้ให้เกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผลในการดำเนินงานศูนย์ส่งเสริมและผลิตพันธุ์ข้าวชุมชนตามกระบวนการโรงเรียนเกษตรกร ที่มีการถ่ายทอดเทคโนโลยี แนวคิด และประสบการณ์ ให้แก่เกษตรกรให้เข้าใจไปในแนวทางเดียวกัน และเกิดการขยายผลได้มากขึ้นในโอกาสต่อไป และควรสร้างแบบตรวจสอบการดำเนินงานศูนย์ส่งเสริมและผลิตพันธุ์ข้าวชุมชนโดยให้ค่าน้ำหนักในแต่ละประเด็นย่อยๆ เพื่อให้เป็นการชี้ชัด การให้คะแนนการดำเนินงานและเป็นเกณฑ์การให้คะแนนที่เหมาะสมซึ่งจะทำให้ได้ตัวบ่งชี้เชิงคุณภาพสำหรับเป็นข้อมูลพื้นฐานเชิงลึกในการจัดทำแผนการดำเนินการ (Roadmap) ของการผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวหอมมะลิคุณภาพดี ซึ่งจะก่อให้เกิดความยั่งยืนในการผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวคุณภาพดีต่อไป

ข้อเสนอข้างต้นมีความสอดคล้องกับยุทธศาสตร์ข้าวไทย ด้านการผลิต (ปี 2558–2562) ซึ่งมุ่งเน้นให้เกิดการส่งเสริมการจัดตั้งธนาคารเมล็ดพันธุ์ข้าว และสนับสนุนการผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวไว้ใช้เองในครัวเรือน ในแหล่งที่ขาดแคลนหรือทุรกันดาร ไม่สามารถเข้าถึงแหล่งผลิตและจำหน่ายเมล็ดพันธุ์ข้าวคุณภาพดี และเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวโดยการส่งเสริมและพัฒนาการผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าว ของกลุ่มเกษตรกร สหกรณ์การเกษตร และภาคเอกชน ให้มีประสิทธิภาพทั้งด้านคุณภาพ ปริมาณ และเวลา สร้าง

ความเข้มแข็งของผู้ผลิตและผู้จำหน่ายเมล็ดพันธุ์ข้าว เพิ่มช่องทางการเข้าถึงเมล็ดพันธุ์คุณภาพดีของชาวนา ควบคุมคุณภาพเมล็ดพันธุ์ข้าวที่ผลิตและจำหน่ายให้ได้มาตรฐาน สร้างกลไกกำหนดราคาจำหน่ายเมล็ดพันธุ์ข้าว ที่เหมาะสม และกระจายเมล็ดพันธุ์ข้าวให้เพียงพอ ทัวถึง และทันเวลา รวมถึงผลักดันให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมในการส่งเสริมสนับสนุนให้ชาวนาได้ใช้เมล็ดพันธุ์ข้าวคุณภาพดี (กรมการข้าว, 2557)

เอกสารอ้างอิง

- กลุ่มยุทธศาสตร์ สำนักงานนโยบายและยุทธศาสตร์ข้าว. 2558. อุตสาหกรรมข้าวของประเทศไทย ปี 2558-2559: ทิศทางและศักยภาพการผลิตข้าวไทย. แหล่งข้อมูล: <https://goo.gl/mjc5Ck>. ค้นเมื่อ 8 ธันวาคม 2558.
- กระทรวงเกษตรและสหกรณ์. 2559. แนวทางการผลิตและกระจายเมล็ดพันธุ์ข้าว ปี 59. แหล่งข้อมูล: <https://goo.gl/K2fOMc>. ค้นเมื่อ 10 ตุลาคม 2559.
- กรมการข้าว. 2557. ยุทธศาสตร์ข้าวไทย ด้านการผลิต ฉบับที่ 3 ปี 2558 – 2562. (อัคราณา).
- กรมส่งเสริมการเกษตร. 2546. ผลการประเมินผลโครงการศูนย์ส่งเสริมและผลิตพันธุ์ข้าวชุมชน ปี 2543 และ ปี 2544. กระทรวงเกษตรและสหกรณ์, กรุงเทพฯ.
- กัลยา วานิชย์บัญชา. 2548. หลักการเลือกใช้เทคนิคทางสถิติในงานวิจัย พร้อมทั้งอธิบายผลลัพธ์ที่ได้จาก SPSS.ภาควิชาสถิติ คณะพาณิชยศาสตร์และการบัญชี จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, กรุงเทพฯ.
- สำนักงานเกษตรจังหวัดศรีสะเกษ. 2552. รายงานการกำหนดมาตรฐานศูนย์ส่งเสริมและผลิตพันธุ์ข้าวชุมชน. (อัคราณา).
- สำนักงานเกษตรจังหวัดศรีสะเกษ. 2559. การส่งเสริมการเกษตรในรูปแบบแปลงใหญ่ในจังหวัดศรีสะเกษ. (อัคราณา).
- Krejcie, R.V., and D.W. Morgan. 1970. Determining Sample Size for Research Activities. *Educational Psychology Meas.* 30: 607-610.